

HANNA ŁASKARZEWSKA

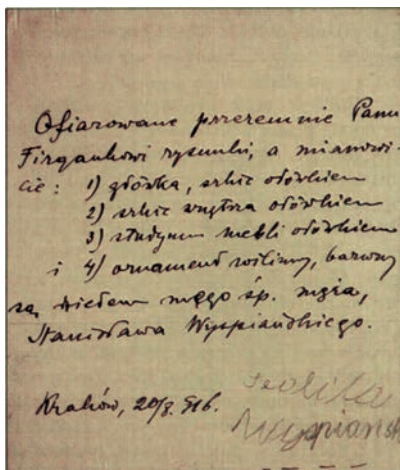
WYSPIAŃSKI NIEZNANY

Z tajemnic pewnej szafy

W 2007 r. minęła setna rocznica śmierci Stanisława Wyspiańskiego (1869-1907). Do krajowych obchodów „Roku Wyspiańskiego” włączyły się różne środowiska artystyczne: literackie, teatralne, historyków sztuki, muzealnicy. Ci ostatni mieli szczególny powód do satysfakcji, gdyż w roku jubileuszowym niespodziewanie ujawnione zostały prace artysty uchodzące dotąd za zaginione lub całkiem nieznane badaczom twórczości malarskiej i rysunkowej Wyspiańskiego.

przekazał je w depozyt czasowy Muzeum Narodowemu w Warszawie. Zlokalizowane zostały też dwie kolejne prace rysunkowe Wyspiańskiego: ołówkowe *Studium młodej kobiety* z 1900 r. oraz *Studium postaci siedzącego starca* – niedatowany rysunek węglem, prawdopodobnie z 1899 r., ze szkicem męskiego aktu na odwrocie.

Prawdziwie nowym odkryciem okazały się jednak cztery rysunki, które od ponad stu lat umykały wszelkim rejestrům i opisom prac Wyspiańskiego. Ujrzały światło dzienne w zaskakujący sposób pod koniec 2007 r. w domu prof. Anny Kuli-gowskiej-Korzeniewskiej, wdowy po Bohdanie Korzeniewskim (1905-1992), znanym i cenionym teatrologu, reżyserze i pedagogu, uznanym autorytecie w środowisku teatralnym. Być może przeleżałyby w zapomnieniu jeszcze wiele lat, gdyby nie prace przygotowawcze do wystawy „Nasi Nauczyciele. Zbigniew Raszewski, Bohdan Korzeniewski, Stanisław Marczak-Oborski” (styczeń-czerwiec 2008, Instytut Teatralny im. Zbigniewa Raszewskie-

Wszystkie pozostały w rękach prywatnych i w dalszym ciągu taki status zachowały, choć dwóch obecnych właścicieli postanowiło upublicznić swoją własność i przekazać je w depozyt muzeum.

Wśród ujawnionych po latach prac krakowskiego mistrza znalazło się między innymi, uchodzące za zaginione, *Macierzynstwo* z 1904 r. – pastel na papierze przedstawiający jego żonę Teofilę z synem Stasiem. W 2007 r. zostało sprzedane na aukcji antykwarycznej, a nowy właściciel

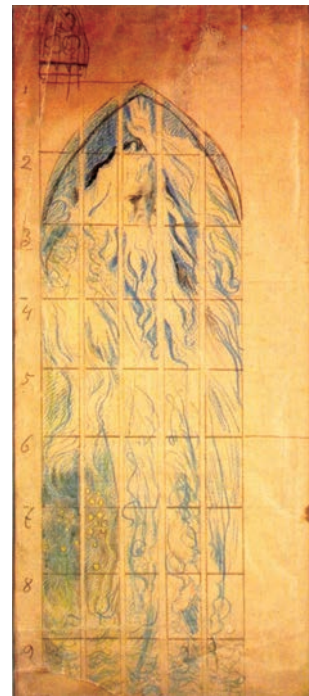
go). Zbierająca dokumentację do ekspozycji, jej kurator Magdalena Kulesza, po wyczerpujących kwerendach w archiwum domowym wybitnego teatrologa, uprosiła prof. Annę Kuligowską-Korzeniewską, by podjąć dodatkowy wysiłek i ściągnąć z szafy jeszcze jedną pokazną paczkę z bliżej nieznanymi materiałami. Po karkołomnej, szczęśliwie zakończonej, ekwilibryście na drabinie, obie panie rozpoczęły rozpakowywanie i przeglądanie zawartości znalezionej z szafy. Jakież było ich zdumienie, gdy wśród rozmaitych teatraliów odkryły cztery niewielkie wymiarowo rysunki wykonane na papierze. Co do ich autorstwa nie mogło być wątpliwości, to była ręka Stanisława Wyspiańskiego. Mimo że prace nie są sygnowane, nazwisko ich twórcy potwierdzają stosowne noty na odwrotnych stronach rysunków.

Szybko trafiły do rąk badaczy specjalizujących się w twórczości Wyspiańskiego. Ich ustalenia przedstawiła Marta Romanowska na łamach „Alma Mater”, periodyku Uniwersytetu Jagiellońskiego (zob. poz. 2. Źródła).

Dwa najmniejsze skromne rysunekzki z ok. 1904 r. wykonane są kolorowymi kredkami i przedstawiają stylizowane motywy roślinne. Być może były przeznaczone do projektów graficznych, nad którymi Wyspiański pracował – zarówno utworów własnych, a od 1897 r. jako ilustrator i kierownik artystyczny krakowskiego „Życia”. Niemalą ciekawostką tych rysunków jest zamieszczona na odwrocie jednego z nich naklejka z tekstem Teofily z Pytków Wyspiańskiej (1868-1957), wdowy po Stanisławie, podpisanym w 1916 r. niewprawną ręką, poświadczającym autorstwo oraz informującym o przekazaniu ich w darze nowemu właścicielowi.

Dwa następne rysunki „z szafy Korzeniewskiego” uznane zostały za rewelacje dla badaczy twórczości plastycznej Wyspiańskiego, gdyż stanowią one nieznanne dotąd etapy prac artysty nad koncepcjami tak spektakularnych dzieł, jak wizerunek *Polonii* powstały w Paryżu w 1894 r. oraz postać Boga Ojca do witraża nad wejściowy portal kościoła Franciszkanów w Krakowie z 1897 r.

Nowo odkryte *Studium do postaci „Polonii” w otoczeniu płaczków* pochodzi z lat 1892-1893, jest wykonane ołówkiem i tu-

szem na papierze naklejonym na karton o wymiarach 26,8 x 18,3 cm i datowane na 15 grudnia 1892. Na odwrotnej jego stronie, zaprzyjaźniony z artystą Adam Chmiel napisał: *Rysunek Stanisł. Wyspiańskiego/Chmiel**. Szkic ten uznano za drugą chronologicznie koncepcję wizerunku *Polonii* w stosunku do ostatecznej wersji barwnej.

Wstępne *Studium do witraża „Bóg Ojciec” dla kościoła Ojców Franciszkanów* powstało najpewniej w latach 1896-1897 i w chronologii prac Wyspiańskiego nad tym dziełem uchodzi obecnie za najwcześniejszy znany szkic. Jest barwny, wykonany ołówkiem i kredkami na papierze o wymiarach 39 x 17,7 cm. Nie jest sygnowany, ani datowany. W lewym górnym rogu artysta nakreślił ołówkiem szczyt gotyckiego okna. Tak jak w *studium Polonii*, potwierdzenie autorstwa wyszło spod ręki Adama Chmiela. Na odwrotnej stronie rysunku wzdłuż dolnego marginesu napisał: *Rysunek Stanisława Wyspiańskiego/Chmiel*. Badacze zwracają uwagę, że kolorystyka, zaproponowana w tej najwcześniejszej próbie Wyspiańskiego, została przez niego rozwinięta i zachowana w wersji ostatecznej witraża.

Efektem odnalezionych przypadkowo rysunków Stanisława Wyspiańskiego okazało się wzbogacenie wiedzy o procesie twórczym artysty, możliwości kolejnych porównań rozwoju jego warsztatu, prze-

śledzenie rozwoju koncepcji ideowej i artystycznej obu dzieł.

Ujawnienie rysunków już po śmierci ich dotychczasowego właściciela uniemożliwia dokładne prześledzenie ich losów od momentu powstania na przełomie XIX i XX w. aż do lat pięćdziesiątych ubiegłego stulecia, gdyż wtedy właśnie trafiły do rąk Bohdana Korzeniewskiego. Obecnie zostały przekazane przez rodzinę jako depozyt do Muzeum Narodowego w Krakowie i wzbogaciły jego Oddział – Muzeum Stanisława Wyspiańskiego. Pierwsza ich publiczna prezentacja w styczniu-lutym 2008 r. towarzyszyła, wieńczącej „Rok Wyspiańskiego”, wystawie „Noc listopadowa. Collage” w Muzeum Teatralnym w Warszawie. ■

Zdjęcia opublikowano za zgodą A. Kuligowskiej-Korzeniewskiej

ŹRÓDŁA:

1. Ustna relacja prof. Anny Kuligowskiej-Korzeniewskiej.
2. M. Romanowska: *Odnalezione po stu latach*. „Alma Mater. Miesięcznik Uniwersytetu Jagiellońskiego” 2007, nr 97 (numer specjalny), s. 38-43; – *Wyspiański odkryty w archiwum Bohdana Korzeniewskiego*. Druk towarzyszący pokazowi rysunków na wystawie „Noc listopadowa. Collage”. Teatr Wielki – Opera Narodowa, Muzeum Teatralne, styczeń-luty 2008. Jest to fragment artykułu z „Alma Mater”.
3. Zdjęcia publikowane za zgodą A. Kuligowskiej-Korzeniewskiej.

*Adam Chmiel (1865-1934), archiwista, historyk, od 1917 r. dyr. Archiwum Aktów Dawnych w Krakowie. Jego przyjaźń z Wyspiańskim datuje się od pracy Stanisława nad dramatem historycznym *Bolesław Śmiały* (1903 r.), do którego Chmiel udzielał mu konsultacji i wskazywał historycznych. Był także współwydawcą (z Tadeuszem Sinką) i wyd. zbiorowego dzieł Wyspiańskiego w l. 1924-1929. Artysta namalował dwa jego portrety.